

ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ЗНАННЯ НАУКИ

Головною метою науки як цілеспрямованої пізнавальної діяльності є вироблення нового істинного системного знання. Наукова діяльність, як і будь-яка інша, здійснюється за допомогою певних засобів та знарядь, а також особливих прийомів і способів, методів, від правильного використання яких багато в чому залежить успіх у реалізації поставленої задачі дослідження. Тому досить значущою сферою науки виступає її інструментальне знання. Основним інструментальним знанням сучасної науки є методологія наукового пізнання. Наукове пізнання набагато більшою мірою ніж будь-яка інша форма пізнання вимагає від дослідника свідомого способу діяльності, свідомого використання інструментального знання. Дана вимога особливо актуалізується в наш час у зв'язку зі становленням постнекласичної раціональності в науці та причинами, що його викликали (різного роду кризами як наслідку попередньої стратегії розвитку). Наука починає переходити до людиновимірних об'єктів, тобто об'єктом пізнання стає сама людина. А розгляд методології та методу як інструментального знання науки за підтекст має саме людиновимірний підхід, так як інструментом може володіти лише суб'єкт, тобто людина. Такий підхід позбавляє науку безликого вигляду і вносить у неї ціннісний аспект, так як на сьогоднішній день вже зрозуміло, що наука не може бути морально нейтральною. Значення антропного принципу особливо зростає в наш час, для якого є характерним все більш серйозний поворот сучасної науки до гуманістичної проблематики.

Отже, розгляд методології та методу як інструментального знання науки дозволяє побачити нерозривне поєднання всіх трьох компонентів: об'єктів, засобів, суб'єктів пізнання; врахувати співвіднесеність засобів і операцій діяльності не лише з особливістю об'єкта чи предмета дослідження, але і з ціннісно-цільовими структурами, проаналізувати зв'язок суто наукових цілей з позанауковими соціальними цінностями і цілями.

Нова філософська енциклопедія визначає методологію як тип раціонально-рефлексивної свідомості, спрямований на вивчення, удосконалення і конструювання методів у різних сферах духовної і практичної діяльності [3 с. 553]. Під методологією дуже часто розуміють систему визначених способів, прийомів і операцій, методів, що використовуються в деякій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві, техніці, технології і т. ін.). В наш час розробляються спеціальні методологічні концепції, які пов'язані з окремими видами діяльності, такими як освіта, інженерна справа, проектування тощо. Дійсно, на сьогоднішній день є очевидним, що методологія не може бути обмежена лише сферою наукового пізнання, вона повинна виходити за її межі, включати до свого кола зору і сферу практики. Втім, ми розуміємо методологію перш за все як інструментальне знання науки, використання якого дає можливість отримати нове наукове знання. Таким чином завдання методології полягають у розробці відповідного інтелектуального інструментарію науки – методів наукового пізнання та в дослідженні можливостей і перспектив розвитку методів у ході динаміки наукового пізнання. Отже,

методологія науки являє собою сферу інструментального знання науки, головним завданням якої є продукування необхідного знаннєвого інструментарію (методів, способів, підходів тощо) для забезпечення потреб наукового пізнання.

Ми вважаємо цілком слушним припущення, що цілі і задачі, які ставляться перед науковим пізнанням здійснюють безпосередній вплив на науковий інструментарій по їх досягненню. З точки зору місця і ролі науки в житті суспільства, тих задач і сподівань, що покладалися на неї людством можна виділити принаймні два періоди в розвитку науки. Перший – від Античності і до епохи Відродження/Нового часу (ми вважаємо, що доволі складно провести більш чітку межу); другий – від епохи Нового часу і до сьогодення. Головна мета наукового пізнання в перший період багато в чому визначалася античним прагненням духовного просвітлення, а головним стимулом розвитку науки виступало «любомудріє», бажання філософа долучитися до мудрості і таким чином дорівнятися до богів. Результатом такої науки було теоретичне знання, яке було самодостатнім. Перед науковим пізнанням не ставилося жодних практичних задач і якщо заняття наукою і допомагало у вирішенні потреб практичної діяльності, то це скоріше був виняток, аніж закономірність. Якої-небудь помітної ролі у забезпеченні життєдіяльності тогочасного суспільства наука не відігравала. Тобто заняття наукою в той час було більше схоже на таку собі розкіш, справу для душі, покликання окремих людей. Подібне відношення до науки і незначна роль наукового пізнання у вирішенні практичних задач в основному зберігається й до епохи Нового часу.

Фактично друге своє народження наука переживає в епоху Нового часу. Цей період в історії дістав назву наукової революції і пов'язаний з іменами Леонардо да Вінчі, Н. Коперніка, Г. Галілея, І. Ньютона, Ф. Бекона, Р. Декарта та ін. [1]. Впродовж цього часу кардинально змінюється відношення до науки, змінюються її цілі і задачі і як наслідок змінюється сама наука. Наука Нового часу отримує вимогу практичного спрямування і бачиться як сила, що здатна і повинна забезпечити користь для суспільства у вирішенні соціальних задач. Таким чином наука стала невід'ємною і необхідною складовою соціальної системи, що до того ж забезпечувала її життєздатність, витіснивши поступово більш традиційні форми знань. Головною метою науки як і в попередній період залишалось отримання знання, проте воно вже не могло бути самодостатнім, а безпосередньо чи в перспективі потребувало практичного втілення. Тобто саме практичний аспект, ступінь корисливості став головним стимулом розвитку наукового знання. Варто також зазначити, що в наш час у науці намітився третій період в її розвитку, коли людство опинилося, за влучним висловлюванням С. Кримського, перед «межею, що демаркує буття та небуття», а однією з найважливіших вимог до науки стала вимога безпечності використання її відкриттів [2].

Список літератури:

1. Бэкон Ф. Новый Органон. – Соч. : В 2-х т. Т.2. / Бэкон Френсис [пер. с англ.]. – М. : Мысль, 1972. – 575 с.
2. Кримський С. Б. Трансформація методологічної свідомості науки / С. Б. Кримський // Наука та наукознавство – К. : УАННП «ФЕНІКС» 1996. – С. 32-38.

3. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В. С. Степин. 2-е изд., испр. и допол. — М. : Мысль, 2010. — Т. 2 - 634 с.